

Karolina Klecha-Tylec

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Struktura regionalizmu wschodnioazjatyckiego – ujęcie geoprzestrzenne

Regionalizm to – obok integracji i globalizacji – proces dominujący we współczesnej gospodarce światowej, wpływający na relacje międzypaństwowe w kontekście ekonomicznym, społecznym i politycznym oraz w sferze bezpieczeństwa. Jednocześnie rosnące znaczenie wschodnioazjatyckich państw sprzyja intensyfikacji współpracy regionalnej. Na proces ten znacząco wpłynął azjatycki kryzys finansowy z lat 1997–1998 oraz kryzys globalny lat 2008–2009. W artykule przedstawiono strukturę regionalizmu wschodnioazjatyckiego z uwzględnieniem jego wymiarów geoprzestrzennych: od mikroregionalizmu, poprzez subregionalizm, makroregionalizm i transregionalizm, aż po stanowiący najszerszą płaszczyznę powiązań interregionalizm. Aby osiągnąć ten cel, posłużono się metodą analityczno-opisową oraz porównawczą. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują na odmienne determinanty ustanawiania poszczególnych struktur regionalnych, zwłaszcza na dużą rolę uwarunkowań geopolitycznych.

Słowa kluczowe: regionalizm, regionalizacja, Azja Wschodnia

Klasyfikacja JEL: F150, F63, R110

The structure of East Asian regionalism: The geospatial dimension

Regionalism, in addition to integration and globalization, is the dominant process in the contemporary world economy, affecting the shape of the interstate relations in the context of economic, social, political, and security sphere. Simultaneously, the growing importance of East Asian countries is conducive to intensifying the regional cooperation. This process was significantly affected by the Asian financial crisis of 1997–1998 and the 2008–2009 global crisis. The aim of the article is to present and analyse the structure of East Asian regionalism, taking into account all of its geospatial dimensions: microregionalism, subregionalism, macroregionalism, transregionalism, and the widest one: interregionalism. Research methods applied include the analysis of scientific publications and the comparative approach. The results of the analyses indicate that there are different determinants of the cooperation, with a particularly significant role of geopolitics.

Keywords: regionalism, regionalisation, East Asia

JEL classification: F150, F63, R110

Wprowadzenie

Regionalizm na obszarze Azji Wschodniej pojawił się relatywnie późno. Zjawisko to zaczęło się silnie rozwijać dopiero w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w., a jego kluczową determinantą była zachodząca na analizowanym obszarze regionalizacja. Oba te procesy stały się jednocześnie fundamentem dla ustanawianych w Azji Wschodniej struktur współpracy regionalnej, których dynamiczny rozwój rozpoczął się również w ostatniej dekadzie XX w. Wcześniejsze inicjatywy współpracy (m.in. SEAFET, ASA, MCEDSA, ASPAC, AEDC, MALPHINDO) okazały się nietrwałe.

Celem artykułu jest przedstawienie struktury regionalizmu wschodnioazjatyckiego z uwzględnieniem wszystkich płaszczyzn geoprzestrzennych wykształconych w regionie. Dążąc do osiągnięcia tak sformułowanego celu, w pierwszej kolejności dokonano charakterystyki regionalizmu w Azji Wschodniej, by następnie przedstawić poszczególne jego wymiary: od najmniejszego (mikroregionalizm) do coraz szerszych jego form, takich jak: subregionalizm, makroregionalizm, transregionalizm i interregionalizm. Całość kończą wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

1. Regionalizm wschodnioazjatycki – geneza zjawiska

Regionalizm, w rozumieniu integracji regionalnej *de iure*, definiuje się najczęściej jako inicjatywę instytucjonalną podejmowaną przez sąsiadujące ze sobą kraje. Regionalizm bazuje zatem na strukturach, procesach i ustaleniach, które w ramach określonego regionu międzynarodowego sprzyjają zwiększeniu jego spójności pod względem ekonomicznym, politycznym, społeczno-kulturowym, w sferze bezpieczeństwa oraz innych [szerzej zob. Dent, 2008; Riggirozzi, Tussie, 2012; Telo, 2013].

Procesy na poziomie regionów mogą zaistnieć na skutek odgórnych działań państwowych lub też wyłonić się oddolnie jako wynik inicjatyw podejmowanych przez aktorów niepaństwowych czy też w efekcie zaistnienia zjawisk społecznych. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z regionalizmem, w drugim – z regionalizacją. Regionalizm można zatem odnieść do projektów współpracy stanowiących skutek prowadzonych dialogów międzyrządowych czy też ustanawianych umów międzypaństwowych. Regionalizacja z kolei jest następstwem inicjatyw podejmowanych na poziomie mikroekonomicznym, w szczególności – aktywności sektora prywatnego oraz inicjatyw obywatelskich. Najczęściej oba te procesy wzajemnie się uzupełniają.

Jak wspomniano, regionalizm w Azji Wschodniej wyłonił się stosunkowo późno. W latach siedemdziesiątych XX w. proces ten dotyczył przede wszystkim Japonii (tzw. miękki regionalizm) i opierał się na regionalizacji, której fundament stanowiły procesy rynkowe zachodzące na skutek aktywności japońskich podmiotów gospodarczych lokujących swoje inwestycje bezpośrednio w regionie. Czynnikiem sprawczym odpływu rodzimego kapitału z Japonii była silna aprecjacja jena, która miała miejsce dwukrotnie: w latach siedemdziesiątych oraz po zawarciu Porozumienia Plaza w 1985 r. Japońskie zagraniczne inwestycje bezpośrednio, kierowane początkowo zwłaszcza do sektora motoryzacyjnego oraz elektronicznego, stanowiły podstawę ustanowienia istniejących współcześnie regionalnych systemów produkcyjnych, skutkujących wykształceniem silnie zakumulowanych zdolności produkcyjnych w ramach analizowanego regionu.

Owe procesy regionalne zyskały nadbudowę instytucjonalną w ostatniej dekadzie XX w. Należy dodać, że przedstawiona tu koncepcja miękkiego regionalizmu powstała w wyniku porównania procesów regionalnych zachodzących w Azji Wschodniej z opartym na zbiorze traktatów regionalizmem europejskim, określanym mianem „twardej integracji” [Jora, 2007].

Wschodnioazjatycki regionalizm w znaczącej mierze wyłonił się jako wynik dążeń państw regionu do uniknięcia gospodarczej i politycznej marginalizacji na arenie międzynarodowej, w latach dziewięćdziesiątych nastąpiła bowiem intensyfikacja procesów regionalnych w Europie (jednolity rynek oraz UGW, EOG, CEFTA), Ameryce Północnej (NAFTA), Ameryce Południowej (MERCOSUR) oraz Afryce (COMESA). Wschodnioazjatyckim przejawem regionalizmu handlowego stała się Strefa Wolnego Handlu ASEAN (AFTA) ustanowiona z początkiem 1993 r. W kolejnych latach powiązania handlowe na poziomie bilateralnym zacieśniały się, a nawiązywane porozumienia odzwierciedlały dążenia wschodnioazjatyckich państw do tworzenia relacji gospodarczych dopasowanych do indywidualnych celów oraz strategii rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów.

Innym znaczącym czynnikiem sprawczym wyłonienia się regionalizmu w Azji Wschodniej był azjatycki kryzys finansowy z lat 1997–1998. Skutkował on silnym zorientowaniem państw regionu na współpracę wewnątrzregionalną, zmniejszając jednocześnie wcześniejsze obawy dotyczące instytucjonalizacji wzajemnych powiązań. Kryzys ten stał się również fundamentem dla rozwijania wschodnioazjatyckiego regionalizmu finansowego.

Regionalizmowi wykształconemu w Azji Wschodniej można przypisać kilka cech charakterystycznych, takich jak: centralna rola Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej, wypracowanie modelu autorytarnego państwa rozwojowego, silna orientacja na koncepcję otwartego regionalizmu (z uwagi na usytuowanie głównych partnerów handlowych), tzw. Sposób Azjatycki (Orientalna Alternatywa) – jako wyraz wschodnioazjatyckiego *soft power*, wykształcenie

własnej regionalnej tożsamości oraz modelu rynku konkurencyjnego (opartego na rozwoju gospodarczym bez konieczności istnienia fundamentów demokratycznych), duży zakres proliferacji regionalnych porozumień handlowych (przejaw konkurencyjnego bilateralizmu) przy silnym zorientowaniu na obniżanie przede wszystkim barier taryfowych oraz wprowadzanie licznych wyjątków i zróżnicowanych norm (dotyczących w szczególności reguł pochodzenia), nadrzędność państwa wobec społeczeństwa, zasada nieangażowania się w wewnętrzne sprawy innych państw oraz przywiązywanie dużej wagi do suwerenności narodowej [Acharya, 2014].

Należy ponadto dodać, że z uwagi na nadmorskie usytuowanie państw obszaru Azji Wschodniej dodatkową cechą determinującą relacje wewnątrzregionalne jest szczególnie duże znaczenie regionalizmu morskiego. Polega on przede wszystkim na silnym wpływie otoczenia morskiego na klimat regionu, a w wymiarze ekonomicznym widoczny jest zwłaszcza w relacjach transportowych, handlowych i wewnątrzregionalnym procesie migracji ludności.

2. Mikroregionalny wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego

Wschodnioazjatycki mikroregionalizm obejmuje relacje nawiązane przez mikroregiony (np. stany czy prowincje) na płaszczyźnie subnarodowej (w wymiarze jednego kraju) lub przez transgraniczne mikroregiony różnych państw. Zasadniczą cechą tych relacji jest ich oddolny charakter, przejawiający się szczególnie silnym wpływem sektora prywatnego. W rezultacie wschodnioazjatyckie relacje mikroregionalne wykształciły się wskutek regionalizacji, która z kolei w dalszym etapie rozwoju wzajemnych relacji sprzyjała regionalizmowi.

Subnarodowy wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego koncentruje się na obszarze największego kraju regionu – Chin, obejmując jego tereny przybrzeżne. Projekty o takim charakterze współpracy to:

- Większa Zatoka Pohaj (Greater Bohai Bay – GBB) – grupująca Pekin, Tiencin, prowincję Hebei, półwyspy Szantung i Liaotung. Obszar aspiruje do miana głównego oceanicznego centrum logistycznego regionu, silnie konsolidując funkcje portowe. Cechą obszaru jest niski poziom wewnętrznej komplementarności, brak lidera współpracy oraz silna wzajemna konkurencja;
- Większa Delta Rzeki Jangcy (Greater Yangtze River Delta – GYRD) – z centrum w Szanghaju przy udziale graniczących obszarów prowincji: Jiangsu i Zhejiang. Współpraca koncentruje się na stworzeniu międzynarodowego centrum biznesu międzynarodowego;
- Większa Delta Rzeki Perłowej (Greater Pearl River Delta – GPRD) – obejmuje prowincje Guangdong, Makau i Hongkong. Fundament kooperacji stanowiło

wykorzystanie komplementarności czynników produkcji w celu stosowania strategii proeksportowej;

- Pan-Delta Rzeki Perłowej (Pan-Pearl River Delta – PPRD) – Delta Rzeki Perłowej rozszerzona o tereny prowincji: Fujian, Hajnan, Hunan, Jiangxi, Junnan, Kuejczou, Syczuan oraz Region Autonomiczny Kuangsi-Czuang. Ważnym celem współpracy było zacieśnienie relacji Chin z ASEAN.

Wymienione obszary współpracy stanowią dodatkowo główne centra dystrybucyjne Chin. W ich ramach po 21% powierzchni magazynowej całego kraju znajduje się w Delcie Rzeki Perłowej (południe Chin) i wokół Zatoki Pohaj (Chiny Północno-Wschodnie), przy zdecydowanie wiodącej roli wschodniej części kraju – Delt Rzeki Jangcy (43% chińskich zdolności magazynowych) [Manners-Bell, 2014].

W kontekście analizowanego wymiaru regionalizmu wschodnioazjatyckiego należy dodać, że oprócz wyżej przedstawionych obszarów współpracy, cechujących się usytuowaniem w chińskim pasie nadmorskim, podjęto starania, aby uformować obszary wzrostu wewnątrz terytorium Chińskiej Republiki Ludowej. Jedną z propozycji jest Zachodni Trójkąt Gospodarczy (Western Economic Triangle). Ma on objąć trzy najbardziej rozwinięte miasta zachodnich Chin: Chengdu (prowincja Syczuan), Xi'an (prowincja Shaanxi) oraz Chongqing – miasto wydzielone. Podważa się jednak gospodarczy sens takiej struktury z powodu braku jasno określonej komplementarności miast oraz relatywnie dużej odległości między nimi [Tong, Chong, 2011].

Uwzględniając transgraniczny wymiar kooperacji pomiędzy mikroregionami na obszarze Azji Wschodniej, należy wymienić pięć projektów współpracy, w ramach których dwa pierwsze stanowią rozszerzenie struktur wymienionych wyżej:

- Południowochiński Trójkąt Wzrostu (Southern China Growth Triangle – SC-GT) – grupujący Hongkong, Makau, prowincje Guangdong i Fujian oraz Tajwan. Obszar cechuje silna komplementarność. Współpraca opiera się na wykorzystaniu wzajemnych przewag komparatywnych. Chiny specjalizują się w produkcji towarów pracochłonnych, Tajwan – w produktach kapitałochłonnych i zaawansowanych technologicznie. Rezultatem była silna subregionalizacja łańcuchów produkcyjnych w obszarze [szerzej zob. Chen, 2005];
- Trójkąt Wzrostu Indonezja-Malezja-Tajlandia (Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle – IMT-GT) – obszar ustanowiony łącznie przez 11 transgranicznych mikroregionów trzech państw cechuje się bliskością geograficzną i kulturowo-historyczną oraz znaczną komplementarnością struktur gospodarczych. Po rozszerzeniu składu do 32 mikroregionów IMT-GT jest zamieszkały łącznie przez 70 mln ludzi [ILO, ADB, 2014];
- Trójkąt Rozwoju Kambodża-Laos-Wietnam (Cambodia-Laos-Vietnam Development Triangle – CLV-DT) – utworzony przez 10 mikroregionów, do których dołączyły kolejne trzy z każdego kraju. Współpraca powstała w oparciu

o podobieństwo ekonomiczne i społeczne (niski poziom rozwoju gospodarczego). Utworzenie Trójkąta (przy wsparciu ze strony Japonii) było szczególnie istotne dla Wietnamu w kontekście jego rywalizacji z Tajlandią o dominację na Półwyspie Indochińskim;

- Subregion Pohaj/Morza Żółtego (Bohai/Yellow Sea Subregion – BYSS) – obejmuje terytorium Chin, Japonii i Republiki Korei. Współpraca opiera się na komplementarności czynników wytwórczych. Jej inicjatorem był sektor prywatny. Obszar cechuje się rosnącą rywalizacją o przewodzenie w zakresie funkcji portowych oraz przemysłu elektronicznego i motoryzacyjnego;
- Inicjatywa Większego Tumenu (Greater Tumen Initiative – GTI) – kooperacja Chin, Mongolii, Rosji i Republiki Korei została nawiązana przez władze państwowe w celu rozwijania peryferyjnie usytuowanych obszarów, ale nie osiągnęła większych sukcesów ekonomicznych.

3. Subregionalny wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego

Regionalizm wschodnioazjatycki w wymiarze subregionalnym dotyczy relacji nawiązanych w ramach obu subregionów Azji Wschodniej (tj. Północno- i Południowo-Wschodnim) oraz pomiędzy nimi, ale bez uwzględnienia wszystkich państw regionu.

Wschodnioazjatycka współpraca subregionalna w ujęciu geoprzestrzennym obejmuje trzy zakresy. Pierwszy z nich to współpraca nawiązana pomiędzy państwami w ramach subregionu, obejmująca także transgraniczny względem Azji Południowo-Wschodniej subregion Azji Południowej. Przykłady takiej formy współpracy:

- Strategia Współpracy Gospodarczej Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy – ACMECS) – kooperacja Birmy, Kambodży, Laosu, Tajlandii i Wietnamu, której główny cel stanowi wspieranie tworzenia jednolitej bazy produkcyjnej (zwłaszcza wzdłuż obszarów przygranicznych) jako element Wspólnoty Gospodarczej ASEAN. Współpracę zainicjował rząd tajski w celu zwiększenia swej dominacji w Indochinach;
- Inicjatywa Zatoki Bengalskiej (Bay of Bengal Initiative – BIMSTEC) – obejmuje Birnę, Tajlandię oraz kraje Azji Południowej: Indie, Bangladesz i Sri Lankę i stanowi płaszczyznę współpracy pomiędzy ASEAN a Południowoazjatyckim Stowarzyszeniem Współpracy Regionalnej (SAARC) w celu ustanowienia strefy wolnego handlu towarami do końca pierwszej połowy 2017 r.

Drugą szczególną formą subregionalnego wymiaru wschodnioazjatyckiego regionalizmu jest współpraca nawiązana pomiędzy państwami regionu a mikroregionami. Do tej tzw. hybrydowej formy kooperacji należą:

- Subregion Większego Mekongu (Greater Mekong Subregion – GMS) – tworzą go dwa mikroregiony Chin (Region Autonomiczny Kuangsi-Czuang i prowincji Junnan) oraz pięć państw Półwyspu Indochińskiego (Birma, Laos, Kambodża, Tajlandia, Wietnam). Obejmuje obszar o powierzchni 2,6 mln km kw. zamieszkiwany łącznie przez 326 mln osób. Celem współpracy jest zacieśnienie relacji ekonomicznych, zwłaszcza tworzenie baz produkcyjnych oraz wewnątrzregionalnych korytarzy transportowych [ILO, ADB, 2014];
- Pan-Tonkińska Współpraca Gospodarcza (Pan-Beibu Gulf Economic Cooperation – PBGEC) – kooperacja ustanowiona przez Brunei, Filipiny, Indonezję, Malezję, Singapur, Wietnam oraz inicjatora: Region Autonomiczny Kuangsi-Czuang. Nadrzędny cel chińskich władz stanowił rozwój południowo-zachodniego terytorium kraju oraz intensyfikacja współpracy z ASEAN;
- Wschodni Obszar Wzrostu ASEAN (Brunei Darussalam-Indonesia-Malaysia-Philippines East ASEAN Growth Area – BIMP-EAGA) – zrzesza Brunei oraz terytoria trzech państw: Indonezji, Malezji i Filipin. Obszar cechuje niski poziom rozwoju gospodarczego, substytucyjność zasobów (ropa, gaz), wyspiarskie położenie i podobieństwo kulturowe. Głównym celem współpracy jest zmniejszenie luki rozwojowej wobec ASEAN, m.in. poprzez rozwój przemysłu i sektora turystycznego;
- Trójkąt Wzrostu Indonezja-Malezja-Singapur (Indonesia-Malaysia-Singapore Growth Triangle – IMS-GT) – utworzony z inicjatywy Singapuru, obejmujący obszar Indonezji i Malezji. Struktura opiera się na komplementarności czynników produkcji, z Singapurem w roli centrum wzajemnej kooperacji;
- Regionalna Współpraca Gospodarcza Azji Środkowej (Central Asia Regional Economic Cooperation – CAREC) – nawiązana przez: Afganistan, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Pakistan, Uzbekistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Uzbekistan oraz chiński mikroregion: Region Autonomiczny Sinkiang-Ujgur. Obszar cechuje śródlądowe położenie (z wyjątkiem Pakistanu). Nadrzędnym celem kooperacji jest rozwój handlu, transportu oraz energetyki.

Trzecią, najszerszą formę współpracy subregionalnej na analizowanym obszarze stanowi kooperacja w ramach całego subregionu Azji Wschodniej. Jej odzwierciedleniem jest ASEAN. Ugrupowanie zrzesza dziesięć państw: Birnę, Brunei, Filipiny, Kambodżę, Laos, Malezję, Indonezję, Singapur, Tajlandię i Wietnam. Zasadnicze cele Stowarzyszenia to: wspieranie pokoju i stabilności w regionie, rozwój gospodarczy i społeczny oraz efektywniejsze wykorzystanie posiadanych zasobów. W 2008 r. na podstawie Karty ASEAN Stowarzyszeniu nadano osobowość prawną oraz stworzono ramy prawne dla jego funkcjonowania.

Wcześniej, w 2003 r., przyjęto postanowienie o utworzeniu Wspólnoty ASEAN opartej na trzech filarach: wspólnocie politycznej i w sferze bezpieczeństwa, wspólnocie gospodarczej oraz wspólnocie społeczno-kulturowej. Zgodnie z decyzją z 2007 r. Wspólnota ASEAN została utworzona z końcem 2015 r. Jej głównym celem ekonomicznym jest utworzenie jednolitego rynku, bazy produkcyjnej oraz wysoce konkurencyjnego regionu, zapewnienie sprawiedliwego rozwoju, pełna integracja ugrupowania z gospodarką światową, przy zapewnieniu swobodnego przepływu wykwalifikowanych pracowników, swobody w handlu towarami i usługami oraz liberalizacji inwestycji na obszarze ASEAN [szerzej zob. Das, 2012].

4. Makroregionalny wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego

Wymiar makroregionalny regionalizmu wschodnioazjatyckiego należy odnieść do relacji ustanowionych w ramach całego regionu Azji Wschodniej. Obejmuje on zatem jednocześnie zarówno państwa Azji Północno-Wschodniej, jak i kraje ASEAN. Przejawem analizowanego wymiaru procesów regionalnych jest struktura ASEAN+3. Stanowi ona region formalny, powstały w celu pogłębienia relacji politycznych oraz w sferze bezpieczeństwa. Współpraca trzynastu wschodnioazjatyckich państw została podjęta w 1997 r., a dwa lata później zinstytucjonalizowana. Do priorytetowych dziedzin kooperacji w ramach ASEAN+3 należą: środowisko i zmiany klimatu, bezpieczeństwo energetyczne oraz żywnościowe, edukacja i rozpowszechnianie informacji. Najważniejsze osiągnięcia współpracy to: ustanowienie sieci swapów walutowych (Inicjatywa Chiang Mai wraz z jej multilateralizacją) oraz instytucji monitorującej – Biura Badań Makroekonomicznych (AMRO), a także utworzenie azjatyckiego rynku obligacji (ABMI) oraz systemu awaryjnych rezerw ryżu (APTERR) [szerzej zob. Roberts, 2012; Wajjwalku, Chong, Yoshida, 2016].

Analizując makroregionalny wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego, należy uwzględnić także strukturę wykraczającą poza makroregion Azji Wschodniej, którą są Szczyty Azji Wschodniej (EAS). Grupują one państwa członkowskie ASEAN+3, Indie, Australię, Nową Zelandię oraz (od 2011 r.) również Rosję i USA. Prawo do określenia kryteriów przynależności do EAS przyznano ASEAN. Priorytetowe dziedziny zainteresowania podczas szczytów to: ochrona środowiska i energetyka, finanse, edukacja, łagodzenie skutków klęsk żywiołowych, globalne kwestie zdrowotne i choroby pandemiczne oraz łączność wewnątrzregionalna. Należy dodać, że w październiku 2015 r. grupa państw członkowskich EAS (Australia, Brunei, Japonia, Malesja, Nowa Zelandia, Singapur, Stany Zjednoczo-

ne i Wietnam) wraz z Kanadą, Chile, Meksykiem i Peru podpisała porozumienie o Partnerstwie Transpacyficznym (TPP).

Uczestnicy Szczytów Azji Wschodniej podejmują również kwestie, takie jak: pogłębianie regionalnej integracji gospodarczej (m.in. negocjacje w sprawie utworzenia Regionalnego Wszechstronnego Partnerstwa Gospodarczego, RCEP), zmniejszanie luki rozwojowej, pokój i bezpieczeństwo (rozbrojenie i nierozprzesztrzenianie broni masowego rażenia, w tym wspieranie działań na rzecz denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego), zwalczanie terroryzmu i przestępstw transgranicznych (w tym przemytu ludzi, dzikich zwierząt, narkotyków), łagodzenie skutków zmian klimatu oraz współpraca i bezpieczeństwo na morzu (pokojowe rozstrzygnięcie sporów, swoboda nawigacji).

5. Transregionalny wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego

Regionalizm wschodnioazjatycki w wymiarze transregionalnym obejmuje współpracę z regionami graniczącymi z obszarem Azji Wschodniej. Współpraca ta uwzględnia przede wszystkim powiązania wewnątrzkontynentalne pomiędzy azjatyckimi makroregionami. Taką formę współpracy przyjął m.in. Dialog Azji i Bliskiego Wschodu (AMED), ustanowiony w 2005 r. z inicjatywy Singapuru, z zachowaniem zasad ASEAN jako norm regulujących wzajemne relacje (szacunek wobec odmiennych wartości społeczno-kulturowych, nieingerowanie w wewnętrzne sprawy innych państw) [Prado, 2007]. Celem AMED było wzmocnienie transregionalnych powiązań w wymiarze: ekonomicznym, politycznym, w sferze bezpieczeństwa, edukacji, kultury, nauki, mediów oraz w relacjach społecznych. Uczestnikami Dialogu są wszystkie kraje Azji Wschodniej, a ponadto państwa południowo- i środkowoazjatyckie, bliskowschodnie, afrykańskie, Turcja i Autonomia Palestyńska (łącznie 50 podmiotów). Współpraca bazuje na aktywności polityków, naukowców, przedsiębiorców i opiera się na dobrowolności, elastyczności oraz relacjach nieformalnych.

Drugą formę współpracy wewnątrzazjatyckiej stanowi Dialog Współpracy Azjatyckiej (ACD) powstały z inicjatywy Tajlandii w 2002 r. i utrzymywany przez rządy państw członkowskich. Główne cele ACD to: wspieranie współzależności między państwami Azji (w celu zmniejszenia ubóstwa i poprawy jakości życia), rozwój handlu i azjatyckich rynków finansowych (w celu zwiększenia konkurencyjności kontynentu na rynkach globalnych) oraz przekształcenie całego kontynentu we Wspólnotę Azjatycką [ACD, 2016]. Dialog tworzą łącznie 34 kraje azjatyckie, w tym 18 państw założycielskich i Rosja.

Odrębny wymiar relacji transregionalnych uwzględnia dwa graniczne wobec Azji Wschodniej akweny wodne: Ocean Spokojny oraz Indyjski. Forum Współpracy

Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC) grupuje 21 gospodarek państw leżących u wybrzeży Pacyfiku. APEC powstało w 1989 r. i było silnie zorientowane na promowanie otwartego regionalizmu, w tym idei uczynienia z Azji i Pacyfiku obszaru wolnego dla handlu i inwestycji. Współpraca ma zapewnić zrównoważony, bezpieczny i innowacyjny rozwój oraz przyspieszyć regionalną integrację gospodarczą.

Państwa usytuowane u wybrzeży Indyku utworzyły z kolei Stowarzyszenie Współpracy Regionalnej Obrzeży Oceanu Indyjskiego (IOR-ARC), które zrzesza łącznie 21 państw leżących w Azji Południowo-Wschodniej, Południowej, na Bliskim Wschodzie oraz w Afryce Wschodniej i Południowej. Współpraca w ramach IOR-ARC została podjęta w 1997 r. na zasadzie (podobnie jak APEC) otwartego regionalizmu. Głównym celem IOR-ARC jest wspieranie zrównoważonego wzrostu i rozwoju gospodarczego w regionie i krajach członkowskich, promowanie liberalizacji w kierunku swobodnego przepływu towarów, usług, inwestycji i technologii w regionie oraz skupienie się na tych sferach gospodarki, które zapewniają maksymalny rozwój i osiągnięcie jak największych korzyści wszystkim członkom [Campbell, 2013].

6. Interregionalny wymiar regionalizmu wschodnioazjatyckiego

Najszerzy geopolityczny przejaw regionalizmu stanowią kontakty interregionalne pomiędzy dwoma makroregionami. W Azji Wschodniej odnoszą się one do dwóch makroregionów: Europy oraz Ameryki Łacińskiej.

Forum Spotkań Azja-Europa (ASEM) zostało oficjalnie ustanowione w 1996 r. przez przywódców państw UE w reakcji na wykluczenie ich krajów ze współpracy transpacyficznej. ASEM stanowi nieformalny międzyrządowy proces dialogu i współpracy, grupujący łącznie 53 podmioty (21 państw azjatyckich, 30 europejskich, Sekretariat ASEAN oraz Europejską Służbę Działań Zewnętrznych, reprezentującą UE). Dialog obejmujący zagadnienia ekonomiczne, polityczne i kulturowe opiera się na partnerstwie i wzajemnym poszanowaniu. Szczyty ASEM z udziałem szefów państw i rządów odbywają się co dwa lata [Gaens, 2013].

Forum Współpracy Azji Wschodniej i Ameryki Łacińskiej (FEALAC) powstało w 1999 r. jako reakcja na utworzenie ASEM. Do kluczowych celów FEALAC należą: wzmocnienie międzyregionalnego zaufania i dialogu politycznego, współpraca w sferze handlu, finansów, inwestycji, turystyki, kultury, ochrony środowiska, nauki i technologii oraz wymiany międzyludzkiej, a także współdziałanie na forach międzynarodowych w celu ochrony wspólnych interesów. Dialog w ramach FEALAC regulują następujące zasady: poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności, nieingerowanie w wewnętrzne sprawy innych państw,

równość, konsensus oraz wzajemne poszanowanie kultury i istniejących wartości społecznych [Hermawan, 2016]. Forum tworzy łącznie 36 państw, w tym 16 wschodnioazjatyckich i 20 latynoamerykańskich. FEALAC cechuje znacznie niższy niż ASEM stopień instytucjonalizacji. Jej filar stanowi utworzony w 2011 r. cybersekretariat usytuowany w Seulu.

Podsumowanie

Na podstawie opisu geoprzestrzennych form regionalizmu wschodnioazjatyckiego można sformułować kilka spostrzeżeń. Przede wszystkim należy zauważyć ich mnogość oraz zróżnicowanie zarówno terytorialne, jak i w zakresie czynników sprawczych oraz inicjatorów ich ustanowienia. W analizowanym regionie można zatem wyróżnić struktury: kierowane i nadzorowane przez państwo (GTI), kierowane przez rynek (BIMP-EAGA), ustanowione w celu zarządzania wspólnymi zasobami naturalnymi (np. rzeką – GMS), silnie oparte na przewagach komparatywnych (SC-GT), wykazujące silne więzi kulturowo-historyczno-lingwistyczne (IMT-GT), jak również cechujące się trudną historią i brakiem wspólnej tożsamości (BYSS).

Niektóre formy wschodnioazjatyckiej współpracy zyskały zainteresowanie danego kraju ze względu na chęć zwiększenia przez niego swoich wpływów w regionie. Przykładem jest ACMECS – zorientowany na wzrost roli Tajlandii w Indochinach (bez uczestnictwa Chin) czy BIMSTEC – odzwierciedlający politykę Indii (Look East) oraz Tajlandii (Look West), przy braku udziału Chin i Pakistanu. Należy dodatkowo zwrócić uwagę na nakładanie się na siebie niektórych struktur przestrzennych. BIMP-EAGA oraz IMT-GT stanowią część terytorium ASEAN. Z kolei obszar PBGEC pokrywa się znacząco z GMS, mając w założeniu stanowić sposób na zwiększenie roli Chin na Półwyspie Indochińskim (tzw. strategia przy-czołkowa).

Uwzględniając najszerze wymiary współpracy geoprzestrzennej państw Azji Wschodniej, należy zwrócić uwagę na centralną rolę ASEAN. Przejawia się ona zarówno w szerokim adaptowaniu zasad Stowarzyszenia, jak również w rozszerzaniu działań podejmowanych w jego gronie na struktury szersze podmiotowo (co dotyczy np. łączności ASEAN w wymiarze makroregionalnym). W tym kontekście można stwierdzić, że ustanowienie Wspólnoty ASEAN powinno umacniać rolę Stowarzyszenia zarówno w regionie, jak i na arenie międzynarodowej.

Podziękowania, źródła finansowania

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/03/B/HS4/01154.

Bibliografia

- ACD, 2016, Asia Cooperation Dialogue, *About ACD*, <http://www.acd-dialogue.org> [dostęp: 29.03.2016].
- Acharya A., 2014, *Constructing a Security Community in Southeast Asia. ASEAN and the Problem of Regional Order*, Routledge, London – New York.
- Campbell G., 2013, *The Indian Ocean Rim (IOR) Economic Association. History and Prospects*, [w:] *The Indian Ocean Rim. Southern Africa and Regional Cooperation*, RoutledgeCurzon, London – New York.
- Chen X., 2005, *As Borders Bend. Transnational Spaces on the Pacific Rim*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- Das S.B. (ed.), 2012, *Achieving the ASEAN Economic Community 2015*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.
- Dent C.M., 2008, *East Asian Regionalism*, Routledge, London – New York.
- Gaens B., 2013, *Europe-Asia Interregional Relations*, Ashgate Publishing, Aldershot – Burlington.
- Hermawan Y.P., 2016, *Institutionalisation of inter-regional cooperation. The case of ASEM and FEALAC*, [w:] *Institutionalizing East Asia. Mapping and Reconfiguring Regional Cooperation Politics in Asia*, ed. A.D. Ba, C.-C. Kuik, S. Sudo, Routledge, Abingdon – New York.
- ILO, ADB, 2014, *ASEAN Community 2015. Managing integration for better jobs and shared prosperity*, International Labour Organization, Asian Development Bank, Bangkok.
- Jora S., 2007, *Patterns of Development through „Europeanization” – Towards a Universal Modus Operandi?*, [w:] *The EU’s Experience in Integration. A model for ASEAN+3?*, ed. L. Dong, G. Heiduk, P. Lang, Bern.
- Manners-Bell J., 2014, *Global Logistics Strategies. Delivering the Goods*, Kogan Page Publishers, London – Philadelphia – Daryaganj.
- Prado C. de, 2007, *Global Multi-level Governance. European and East Asian Leadership*, United Nations University Press, Tokyo – New York.
- Riggirozzi P., Tussie D. (ed.), 2012, *The Rise of Post-Hegemonic Regionalism*, Springer Science & Business Media, London – New York.
- Roberts C.B., 2012, *ASEAN Regionalism. Cooperation, values and institutionalization*, Routledge, London – New York.
- Telo M. (ed.), 2013, *European Union and New Regionalism. Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*, Ashgate Publishing, Aldershot – Burlington.
- Tong S.Y., Chong C.S.K., 2011, *ASEAN Economic Growth Triangles and Implications for China*, [w:] *China-ASEAN Sub-regional Cooperation*, ed. M. Li, C.G. Kwa, World Scientific, Singapore.
- Wajjwalku S., Chong Ho K., Yoshida O. (ed.), 2016, *Advancing the Regional Commons in the New East Asia*, Routledge, Abingdon – New York.